

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.851

М. А. Ажажа

кандидат наук з державного управління, доцент,
заступник завідувача
кафедри менеджменту організацій та управління проектами
Запорізької державної інженерної академії

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ У НАПРЯМКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто проблематику щодо реформування системи вищої освіти у напрямку євроінтеграції. Зазначено вчених, що займалися дослідженням євроінтеграційного процесу та його впливу на формування системи вищої освіти в Україні. Сформовано мету дослідження модернізації вітчизняної вищої освіти у напрямку євроінтеграції. Підкреслено значні структурні деформації у процесі підготовки та перепідготовки висококваліфікованих фахівців. Досліджено проведення державної політики модернізації вітчизняної вищої освіти у напрямку євроінтеграції. Приділено увагу історичним подіям прийняття України в освітнє європейське середовище. Під час дослідження запропоновано механізм модернізації вітчизняної системи вищої освіти у напрямку євроінтеграції. На основі вищевикладеного дослідження сформовано висновок щодо адаптації освітнього середовища України до європейського.

Ключові слова: євроінтеграційні процеси, освітнє середовище, модернізація вітчизняної освіти, стандарти освіти.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси в Україні набувають великого значення у реформуванні системи вищої освіти, за допомогою чого можна тісно співпрацювати з провідними європейськими державами, а також створювати нові можливості освітнього процесу для майбутніх поколінь, що будуть брати участь у ньому. Для освітнього середовища України євроінтеграційні процеси – це суспільний вибір перспектив щодо розвитку та використання досвіду провідних країн Європи. Базисом інтеграційного процесу є впровадження європейських норм і стандартів в освіті і науці, а також самоідентифікація нації як частини Європейського розвиненого освітнього середовища та посилення його ролі в інтелектуально-освітньому середовищі України. Тому модернізація вітчизняної освіти у напрямку євроінтеграції є важливим кроком у становленні європейських цінностей в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням євроінтеграційного процесу та його впливу на систему вищої освіти в Україні

займалися В. Кремень, В. Луговий, А. Сбруева, визначаючи сучасні тенденції розвитку. Вагомим внеском у дослідження процесу євроінтеграції освітнього середовища можна вважати праці В. Андрущенко, М. Згуровського, В. Журавського, Ф. Ващука, С. Ніколаєнка та ін. Дослідженню системи вищої освіти приділяли увагу у своїх роботах В. Кремень, В. Огаренко, Н. Сидорчук, Є. Сірий, О. Поступна, Л. Овсянкіна, Ю. Грищук, В. Рябченко, О. Чвирова, Н. Воєвутко, В. Шинкарук. Високо оцінюючи здобутки, слід зазначити, що вони висвітлили державну освітню політику, розкриваючи найважливіші проблеми освітньої галузі та визначаючи основні напрями вектора розвитку освітнього середовища, не досліджуючи процесу її модернізації у напрямку євроінтеграції, що наразі залишається актуальним питанням та потребує подальшого дослідження.

Мета статті – розробити механізм модернізації вітчизняної системи вищої освіти у напрямку євроінтеграції, враховуючи процес дослідження освітнього середовища в Україні та вплив інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Трансформація освітнього середовища в Україні має спиратися на розвиток науки, освіти та бізнесу в єдиному взаємопов'язаному комплексі. Убираючи досвід провідних країн Європи, Україна має сформувати свій напрямок розвитку вітчизняної системи освіти на шляху до євроінтеграції. Основними ступенями освіти, що потребують подальшої модернізації, є спеціальна, технічна, вища та післядипломна освіта. Варто підкреслити, що значні структурні деформації у процесі підготовки та перепідготовки висококваліфікованих фахівців, де основним рушійним інструментом є стратегічне планування розвитку освітнього середовища країни, мають узяти досвід та цінності освітнього середовища провідних країн Європи.

Одним із важливих кроків має стати переосмислення державного замовлення щодо витрачання коштів на незатребуваних суспільством фахівців, визначивши основний дефіцит кадрів за окремими спеціальностями та кваліфікаціями. До таких кадрів варто віднести таких, як інженери-механіки, інженери-приладобудівники, енергетики, хіміки-технологи, фахівці в галузі інформаційних технологій та електроніки, що мають значний запит у суспільстві. Однією з умов зниження дефіциту кадрів є наявність оптимальної кількості навчальних закладів певної професійної спрямованості, що є актуальним для вивчення та запозичення європейського досвіду. Змінюючи систему вищої освіти до потреб ринку, слід врахувати такі чинники, як визначення рівнів освіти та кваліфікаційного складника, співпраці з роботодавцями для визначення переліку кваліфікацій та посад для випускників. Варто підкреслити, що виник значний розрив, зокрема зниження якості підготовки кадрів за рахунок звуження виробничої практики та погіршення кваліфікаційних навичок майбутніх фахівців [1].

Значну роль у модернізації системи вітчизняної вищої освіти у напрямку євроінтеграції відіграє порядок реалізації державної політики, яка полягає у:

- здійсненні правового регулювання, зокрема сприяння проведенню таких заходів;
- підвищенні економічної ефективності державних інвестицій у вищу освіту шляхом прив'язки фінансування до результативності з елементом конкуренції;
- збільшенні інвестицій у вищу освіту шляхом диверсифікації джерел фінансуван-

ня та полегшенні доступу до альтернативних ресурсів, зокрема приватного фінансування, грантів, міжнародних грантів;

- інвестуванні в професійне управління;
- виробленні системи фінансування та управління більш гнучкою, щоб підвищити автономію вищих навчальних закладів і дозволити їм розвивати власні стратегічні напрями;
- визначенні цілей, завдань, функцій, методів управління та організаційної структури щодо реалізації реформ в освітньому середовищі України в напрямку євроінтеграції;
- ресурсному забезпеченні реформ, контролі за фінансовим, інвестиційним та інноваційним складниками шляхом складання стратегічних планів розвитку закладів освіти;
- проведенні аналізу діяльності закладів вищої освіти шляхом використання інформаційних технологій у державному управлінні системи вищої освіти [2].

Трансформація вітчизняної освіти буде охоплювати такі критерії, як сумісність, якість, формування довіри, мобільність, порівняння кваліфікацій, рівнів освіти та привабливість, інтегруючись до європейського освітнього середовища. Основні положення щодо відповідності до європейської освіти було приділено увагу на конференції міністрів вищої освіти Європи «Утворення європейського простору вищої освіти» (2004 р.), тому варто зауважити, що вітчизняна освіта є важливим показником розвитку країни [6, с. 163]. Першочерговим завданням для вітчизняної системи вищої освіти є розвиток кадрового потенціалу та матеріально-технічного забезпечення вищих навчальних закладів та мотивація до активізації науково-дослідницької та науково-технічної діяльності [7, с. 131]. Наступним кроком має бути визначення методології підготовки та створення відповідного науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, що буде спиратися на сучасні технології [1, с. 98–104].

Складниками освітнього середовища мають стати розробки нових підходів до організації навчання населення країни різними видами навчальних закладів, розробка нового програмного забезпечення для проведення навчальних занять, підготовки навчальних матеріалів на електронних носіях [9]. До основних шляхів вирішення проблем вітчизняної системи вищої освіти варто віднести вихід країни з довготривалої економічної кризи, що поживавить ринок праці та ринок освітніх послуг, освіта та наука

є невід'ємними частинами освітнього середовища України, підвищення мотивації науково-педагогічних працівників до саморозвитку, оновлення та модернізація матеріально-технічної бази освітніх закладів для покращення інфраструктури та комп'ютерного програмного забезпечення освітніх закладів, демократизація вищих учбових закладів за прикладом провідних європейських держав.

Основними напрямками державної політики розвитку вітчизняної системи вищої освіти в напрямку її євроінтеграції є такі, як особистісна орієнтація системи вищої освіти на споживача освітніх послуг, дотримання загальнолюдських цінностей, створення рівних можливостей для отримання вищої освіти всім категоріям споживачів, підвищення якості освіти; оновлення її змісту та форм організації для активного запровадження інформаційно-комунікаційних технологій, упровадження освітніх інновацій, розробка нових нормативно-правових та організаційно-економічних механізмів підвищення якості вітчизняної освіти [3].

Однією з переваг європейської освіти є її орієнтація на загальнолюдські цінності, спільні підходи й напрями реформування та її модернізації, децентралізація в керівництві освітою, постійне вдосконалення та подальша інтеграція між різними рівнями освіти. Перебудова вітчизняної освіти на шляху до євроінтеграції має обрати шлях виховання особистостей, створення умов для самовдосконалення, самоосвіти, самореалізації впродовж життя.

Поступово набуває поширення щодо модернізації освіти, що в майбутньому буде проявлятися у такому:

1) поліпшення умов для інвестування промисловості в наукові дослідження та інновації, зокрема облаштування робочої сили кращими дослідницькими навичками, розробка чітких шляхів переходу від професійної та інших видів освіти до вищої освіти, а також за межами академічного середовища для дослідників;

2) підвищення якості та актуальності вищої освіти:

– навчальні програми, зокрема навчання дослідників, для реагування на поточні та майбутні потреби ринку праці через прогнози та навички, а також за рахунок залучення роботодавців та інститутів ринку праці до розробки та надання;

– використання нових технологій для більш ефективних методів дослідження та більш гнуч-

кого та персоналізованого навчання (наприклад, електронного навчання);

– поліпшення умов праці, зокрема постійний професійний розвиток та запровадження стимулів для винагородження передового досвіду для залучення та збереження високоякісного викладацького та науково-дослідного персоналу;

3) сприяння мобільності та транскордонному співробітництву:

– систематичне створення мобільності у навчальних планах;

– удосконалення визнання дипломів та кредитів або перенесення грантів;

– посилення доступу, умов праці та можливостей для прогресу для студентів, дослідників з інших країн.

4) зміцнення «трикутника знань», що пов'язує освіту, дослідження та інновації:

– державна політика для заохочення партнерства між вищими навчальними закладами та підприємствами шляхом надання стимулу для регіонального розвитку, мультидисциплінарність, міжорганізаційна співпраця та зменшення адміністративних бар'єрів для міжгалузевих партнерств;

– заклади вищої освіти мають використовувати результати досліджень та інновацій у своїх освітніх пропозиціях для стимулювання розвитку підприємницьких, творчих та інноваційних навичок.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти в Україні у XXI ст., підвищення освітнього рівня суспільства можливе лише за умов інтенсифікації європейських інтеграційних процесів в освітньому середовищі країни. Сама Болонська декларація була підписана у 1999 р., Україна вступила до Болонської співдружності 19 травня 2005 р. на Бергенському саміті міністрів освіти 45-ти європейських країн у Норвегії. Тому євроінтеграційні процеси є каталізатором прискорення, інтеграції та демократизації вітчизняної освіти в освітньому середовищі європейської спільноти щодо Болонської угоди. Варто підкреслити, що Болонський процес визначає систему до єдиних критеріїв і стандартів, які утверджуються в Європі, основними зусиллями якого є підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти та науки [4].

На нашу думку, реформування вітчизняної освіти в напрямку євроінтеграції має спиратися на такі засади, як збереження й примножен-

На підставі проведеного дослідження запропоновано механізм модернізації вітчизняної освіти у напрямку її євроінтеграції (рис. 1), який визначає базисні компоненти для інтеграції освітнього середовища України до європейської спільноти за умов державної підтримки.

Схема складається з певних блоків, серед яких державне управління, державна політика, наявні ступені освіти, дефіцит кадрів, потреби ринку, нагальні завдання. Для повноцінного розуміння принципів функціонування запропонованого механізму розкриємо сутність кожного з компонентів: 1) державне управління (полягає у визначенні заходів, за допомогою яких реалізується процес євроінтеграції вітчизняної освіти); 2) державна політика (роль держави під час формування та здійснення цілей державного управління в освітньому середовищі країни на шляху до євроінтеграції); 3) наявні ступені освіти, що є ключовими за умов реалізації євроінтеграційних реформ; 4) дефіцит кадрів (виділено ключові спеціальності, що мають першочергове значення для розвитку країни); 5) потреби ринку (базис, від чого залежать зміни на шляху до європейської спільноти); 6) нагальні завдання (першочергові дії державних органів влади для розвитку вітчизняної освіти).

Варто вказати на особливості системи забезпечення якості освіти згідно з чинним Законом України «Про освіту» 2017 року, її внутрішні та зовнішні системи забезпечення якості освіти. Система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) може містити стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти, систему та механізми забезпечення академічної доброчесності, оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти, оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників, оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти, забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, зокрема для самостійної роботи здобувачів освіти, забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти, створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування; інші процедури та заходи, що визначаються спеціальними законами або документами закладу

освіти. Система зовнішнього забезпечення якості освіти може містити: 1) інструменти, процедури та заходи забезпечення і підвищення якості освіти; 2) визначені цим Законом і спеціальними законами органи й установи, що відповідають за забезпечення якості освіти, та спеціально уповноважені державою установи, що проводять зовнішнє незалежне оцінювання; 3) незалежні установи оцінювання та забезпечення якості освіти [8].

Державне регулювання трансформаційних процесів освітнього середовища України має передбачати контроль за реалізацією оновлення й осучаснення освітнього середовища та проведення ефективної управлінської діяльності у сфері освіти з метою наближення до світових стандартів, зокрема до стандартів провідних країн ЄС. Основними тенденціями в межах державного регулювання має стати наближення європейського освітнього простору шляхом реалізації закордонного досвіду провідних країн ЄС, уніфікація та стандартизація інноваційних підходів до освіти, реалізація можливостей самовдосконалення особистості в навчанні, підвищення ефективності освітніх інституцій, показників розвитку та функціонування [9].

Пріоритетними напрямками державного регулювання щодо забезпечення інтеграції української освіти до європейського освітнього середовища є: 1) забезпечення фінансовими ресурсами освітніх закладів розвитку, враховуючи стан матеріально-технічної та лабораторної бази, можливості відтворення потенціалу науково-педагогічних, кадрів та розвитку науки; 2) проведення аналітичних досліджень із метою визначення зростання якості освіти, одним із яких є громадський контроль; 3) розробка нормативно-правових актів, щодо визначення базових компонентів, які мають бути обов'язковими для розвитку освітнього середовища в напрямку євроінтеграційних процесів; 4) залучення закордонного досвіду фінансування державою на основі багатоканальне фінансування, визначення потенціалу джерел фінансування освіти; 5) визначення запитів сучасного ринку праці, його потреб у випускниках навчальних закладів; 6) підтримка держави щодо оновлення науково-методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу; 7) пільгове кредитування для залучення талановитої молоді в освітнє середовище країни; 8) налагодження зв'язків в освітньому середовищі як між усіма ланками влади, розпочинаючи від місцевої і закінчуючи

центральними органами влади, а також систему взаємодії між державною, громадами та бізнесом [10].

Висновки і пропозиції. На основі вищевикладеного варто підкреслити, що на шляху до євроінтеграції України трансформаційні процеси впливають на всі сфери життя країни, зокрема вітчизняної освіти. Так, для вітчизняної освіти основним є інтеграція до європейського освітнього простору, що характеризується високим рівнем підготовки, академічного та адміністративного персоналу. Розглядаючи освітнє середовище України як частину європейського, варто зрозуміти, що неминучим є тісний взаємозв'язок між вітчизняною освітою та європейською, зокрема під час реалізації нових інноваційних інструментів навчання. Тому вітчизняна освіта в цьому контексті має постійно підвищувати свій рівень, який зумовлюється суспільним запитом та інтеграцією до ЄС.

Список використаної літератури:

1. Вавренюк С.А. Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді в системі вищої освіти України: Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 24. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2018/15.pdf.
2. Шевченко В.М. Особливості формування механізмів державного управління вищими навчальними закладами в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку України: Державне будівництво. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_47.
3. Парпан У.М. Провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції. *Lex Portus*: юрид. наук. журн. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред. ради), Б.А. Кормич (голов. ред.), І.В. Сафін (заст. голов. ред.), Т.В. Аверочкина (наук. ред., відп. секр.) [та ін.]; НУ «ОЮА», ГО «МА Святий Миколай». Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. № 1. С. 62–73.
4. Гриневич Л.М. Вітчизняна педагогічна теорія про розвиток освіти в Україні у контексті євроінтеграційних процесів: Педагогічний процес: теорія і практика. 2015. Вип. 1–2. С. 5–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2015_1-2_3.
5. Іванова С. Інновації в освіті та проблеми реформування системи вищої освіти в аспекті євроінтеграції України. *Вісник черкаського університету: педагогічні науки*. 2016. №1. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13366/200-202.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
6. Іванова С.В. Європейський досвід створення ефективної системи контролю та оцінки якості вищої освіти в Україні: *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2016. № 3. С. 148–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNU_ped_2016_3_25.
7. Гаращук О.В. Основні функції вищої освіти України в контексті її модернізації та євроінтеграції: Вісник ДВНЗ «УжНУ». 2014. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9875/1/1.pdf>.
8. Про освіту: Закон від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
9. Ажажа М.А. Державне регулювання процесу модернізації вищої освіти України в умовах глобалізації: Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 94–99: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2018/17.pdf.
10. Малишко В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 64–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_2_18.

Ажажа М. А. Государственная политика модернизации отечественной системы высшего образования в направлении евроинтеграции

Рассмотрена проблематика по реформированию системы высшего образования в направлении ее евроинтеграции. Указано ученых, занимавшихся исследованием евроинтеграционного процесса и его влияния на формирование системы высшего образования в Украине. Сформирована цель исследования модернизации отечественного образования в направлении ее евроинтеграции. Подчеркнуто значительные структурные деформации в процессе подготовки и переподготовки высококвалифицированных специалистов. Исследовано проведение государственной политики модернизации отечественного образования в направлении евроинтеграции. Уделено внимание историческим событиям принятия Украины в образовательную европейскую среду. В ходе исследования предложен механизм модернизации отечественной системы высшего образования в направлении ее евроинтеграции. На основе вышеизложенного исследования, сформирован вывод относительно адаптации образовательной среды Украины к европейскому.

Ключевые слова: евроинтеграционные процессы, образовательная среда, модернизация отечественного образования, стандарты образования.

Azhazha M. A. State policy of modernization of the domestic system of higher education in the context of European integration

The problems of reforming the system of higher education in the direction of its eurointegration are considered. The scientists involved in the study of the European integration process and its influence on the formation of a higher education system in Ukraine were noted. The purpose of the study of modernization of the national higher education in the direction of its European integration was formed. Significant structural deformations in the process of preparation and retraining of highly skilled specialists are emphasized. The state policy on the modernization of the national higher education in the direction of European integration was researched. The attention was paid to the historical events of Ukraine's accession to the educational European environment. In the course of the study the mechanism of modernization of the national system of higher education in the direction of its European integration was proposed. Based on the above-mentioned study, a conclusion was drawn regarding the adaptation of the Ukrainian educational environment to the European one.

Key words: *eurointegration processes, educational environment, modernization of native education, standards of education.*